

Боби Бадаревски

Lorraine Code,
**Ecological Thinking:
 The Politics of Epistemic Location,**
 Oxford University Press, 2006.

Во својата нова книга, *Еколошко мислење: Политициката на епистемичката локација*, Лорејн Код сугерира дека еколошкото мислење може да предизвика револуција во философијата, слична на коперниканскиот пресврт со Кантовата философија. Како што е познато, Кантовата философија го постави човекот во центарот на универзумот, упатувајќи ја философијата да ги испитува границите на човековото познание. Револуционерноста на еколошкото мислење не се состои само во радикалната промена во философскиот концептуален универзум, туку последиците од таквото мислење директно се однесуваат и на просветителските и постпросветителските општествени промени и движења.

„Човекот“ во универзумот на коперниканската револуција е имплицитно интерполиран маж, и оттаму андроцентризмот во општествените текови на деветнаесеттиот и дваесеттиот век. Реакцијата на коперниканската слика на Човекот-Маж во центарот на универзумот резултира со појава на „нови социјални движења и стојалишта“ како што се феминизмот, постколонијалната теорија, социјализмот и др. Нивната појава сигнализира еден дисконтинуитет со класичните верзии на хуманистичката метанарација,

Bobi Badarevski

Lorraine Code,
**Ecological Thinking:
 The Politics of Epistemic Location,**
 Oxford University Press, 2006.

Nëlibrin e tij tëri, *Mendimi ekologjik: Politika e lokacionit epistemic*, Loren Kodi sygjeron se mendimi ekologjik mund të shkaktojë revolucion në filozofi, një revolucion të ngjashëm me kthesën kopernikane me filozofinë e Kantit. Siç dihet, filozofia e Kantit e vendosi njeriun në qendër të Universit, duke e drejtuar filozofinë që ti hulumtojë kufijtë e njohurisë së njeriut. Revolucionariteti i mendimit ekologjik nuk qëndron vetëm në ndryshimin radikal në universin konceptual filozofik, por pasojat e një mendimi të tillë drejtpërsëdrejti kanë të bëjnë edhe me ndryshimet iluministe dhe postiluministe si dhe me lëvizjet e këtilla.

„Njeriu“ në universin e revolucionit kopernikan në mënyrë implicite është mashkull interpolir dhe së këndejmi antropocentrizmi në rrjedhat shoqërore të shekullit 19 dhe 20. Reaksioni i pasqyrës kopernikane të Njeriut – Mashkull në qendrën e universit rezulton me paraqitjen e “lëvizjeve dhe pikëpamjeve të reja sociale” siç janë feminizmi, teoria postkoloniale, socializmi etj. Paraqitja e tyre sinjalizon një diskontinuitet me versionet klasike të metarracionit humanist dhe pikërisht në këtë diskontinuitet Kodi e sheh mundësinë e konvergencës

и токму во тој дисконтинуитет Код ја гледа можноста од конвергенција на еколошкото мислење со „нови социјални движења и стојалишта“.

Наводната нелинеарност на еколошкото мислење која наликува на дисконтинуитетот на „новите социјални движења и стојалишта“ е, всушност, несоодветна оценка на природата на еколошкото мислење: тоа се појавува од мноштво преплетени, дури и контрадикторни теми, па оттаму неговата непостојаност како стабилен дискурс. Но, по сè изгледа дека несериозниот пристап кон еколошкото мислење произлегува од неговата подложност на креирање манипулативни реторики кои може да бидат дури анти-еколошки.

И покрај тешкотиите што го опкружуваат еколошкото мислење, Лорејн Код предлага дека тоа може да генерира еминентно одговорно реконструирање на епистемичкиот и социо-политичкиот контекст, нудејќи алтернативи на локалните и глобалните диверзитети, одговорни идеали на живеењето и зачувување на јавната доверба, или, со друг јазик, да понуди алтернатива на сите области на интерес од живеењето кои се отсутни во универзалните априорни теории на знаење и акција. На ова место, Код ја навестува нејзината епистемолошка теорија и пристапот кон епистемолошките теории.

Теориите за знаењето ниту се самодоволни, ниту изолирани од животот на луѓето во општества со одредени идеали и стандарди.

Епистемологиите ја формираат и се формирани од доминантната социо-политичка имагинерија. Нивните конститутивни влијанија во институциите на продукција на знаење и на секојдневниот живот

сè мислат еколошки ме “лèvizje dhe pikëqëndrime të reja sociale”.

Jo lineariteti i mendimit ekologjik i cili i ngjan diskontinuitetit të “lèvizjeve dhe pikëpamjeve të reja sociale” është në të vërtetë vlerësim jo adekuat i natyrës së mendimit ekologjik: kjo paraqitet nga shumësia e temave të ndërthurura madje edhe kontradiktore, e sèkëndejmi paqëndrueshmëria e tij si diskurs stabil. Por, sipas të gjitha gjasave del se qasja jo serioze ndaj mendimit ekologjik rrjedh nga ndikimi i tij në krijimin e retorikave manipulative të cilat mund të jenë madje anti-ekologjik.

Edhe krahas vështirësive që e rrethojnë mendimin ekologjik, Loren Kodi propozon se mendimi ekologjik mund të gjenerojë rekonstruimin e përgjegjshëm eminent të kontekstit epistenik dhe sociopolitik, duke ofruar alternativa të diversiteteve lokale e globale, ideale përgjegjëse të jetesës dhe të mbrojtjes së besimit publik ose me fjalë të tjera, të ofrojë alternativë të të gjithë lëmenjve me interes për jetesë që mungojnë në teoritë a priori universale të diturisë dhe aksionit. Në këtë vend, Kodi e paralajmëron teorinë epistemologjike dhe qasjen në teoritë e epistemologjike.

Teoritë për diturinë as që janë të vetëmjaftueshme, por as të izoluar nga jeta e njerëzve në shoqëri me ideale e standarde të caktuara.

Epistemologjitë e formojnë dhe janë të formuara vet nga imagjineria dominante sociopolitike. Ndikimet e tyre konstituive në institucionet e prodhimit të diturive dhe të jetës së përditshme rezultojnë me supozime të cilat

резултираат со претпоставки кои партиципираат во структурните релации на општествата, согласно нееднаквата дистрибуција на авторитет, експертиза и моќ. Од друга страна, еколошкото мислење не претставува само мислење за екологијата, ниту само за околината. Иако „еколошките теми“ претставуваат катализатор и го анимираат, еколошкото мислење, според Код, претставува начин на ангажирање каде што знаењето, субјективноста, политиката, етиката, науката ја проникнуваат и реконфигурираат теоријата и практиката. Тоа не се редуцира на определено множество правила, норми и методи; може да биде методолошки променливо од место до место, но доволно кохерентно за да може да биде интерпретирано и применувано во најразлични ситуации. Еколошкото мислење изискува една различна епистемологија која нема да биде изградена врз апстрактни априорни принципи или логички конструкции, туку ќе се темели на конкретното, на локалното, но истовремено ќе ги задоволи критериумите за општост и нужност низ контекстите.

Како што самата напоменува, Код нема намера да креира епистемолошка теорија на екофеминизмот. Всушност, концептот на еколошко мислење, иако е присутен во екофеминизмот, не се исцрпува во таа феминистичка позиција: стојалиштата во овој правец на феминизмот понекогаш се дури спротивни на еколошкото мислење. Екофеминизмот, како едно од теориските и активистичките стојалишта во феминизмот, се јавува во различни форми, но заедничко им е стојалиштето за инхерентна поврзаност на жената со природата и критиката на рационалистичката дихотомија природа/култура. Екофеминистичката критичка острица е насочена кон деградацијата на природата, а во поново време, во една интертеориска поврзаност со постколонијалната теорија, се јавува и како критичар на глобализацијата.

participojnë në relacionet strukturore të shoqërive, në përputhje me distribucionin joadekuat të autoritetit, ekspertizës dhe fuqisë. Nga ana tjetër, mendimi ekologjik nuk paraqet vetëm mendim për ekologjinë, as për vetëm ambientin. Edhe pse “temat ekologjike” paraqesin katalizator dhe e animojnë, mendimi ekologjik, sipas Kodit, paraqet mënyrën e angazhimit kur dituria, subjektiviteti, politika, etika, shkenca e thellojnë dhe rikonfigurojnë teorinë dhe praktikën. Kjo nuk reduktohet në një grusht të caktuar rregullash, normash dhe metodash; mund të jetë e ndryshueshme metodologjikisht nga vendi në vend, por mjaft koherente që të mund të interpretohet dhe të zbatohet në situata të ndryshme. Mendimi ekologjik kërkon një epistemologji të ndryshme e cila nuk do të ndërtohet në bazë të parimeve a priori abstrakte ose të konstruksioneve politike, por do të bazohet në konkretin, lokalen, por njëherësh do të plotësojë kriteret për përgjithësinë dhe nevojën nëpër kontekste.

Siç thekson edhe vet, Kodi nuk ka për qëllim të krijojë teori epistemologjike të ekofeminizmit. Në të vërtetë, koncepti i mendimit ekologjik, edhe pse është i pranishëm në ekofeminizëm, nuk harxhohet në këtë pozicion feminist: qëndrimet në këtë drejtim të feminizmit ndonjëherë janë në kundërshtim me mendimin ekologjik. Ekofeminizmi, si nga qëndrimet teorike dhe aktivistike në feminizëm, paraqitet në forma të ndryshme, por si pikë të përbashkët e kanë qëndrimin për lidhshmërinë inherente të femrës me natyrën dhe kritikën e dihotomisë racionaliste natyrë/kulturë. Kritika ekofeministike, thumbi i saj, është drejtuar drejt degradimit të natyrës, kurse në kohën më të re, në një lidhshmëri interteorike me teorike postkoloniale, paraqitet edhe si kritik i globalizimit.

Главната, но не и единствена причина за критичкиот однос на Код кон екофеминизмот е есенцијалистичката слика за жената што екофеминизмот ја испртува. Идентификацијата на жената со природата и романтичната слика за природата го намалува критичкиот и социјално-трансформативниот потенцијал на екофеминистичката доктрина. Есенцијализмот и активизмот коишто произлегуваат во еколошкиот контекст се доменот и границите на екофеминистите. Меѓутоа, генерално, не значи дека еколошкото мислење и феминизмот не можат да градат нови релации. Ова е една од главните поенти на еколошко-феминистичката теорија на Код.

Општо земено, еколошкото мислење и феминизмот се добри сојузници, тврди Код. Искажано во негативни термини, и еколошкото мислење и феминизмот не можат во целост и одговорно да го постават субјектот на испитувањето доколку се подложни на редукционизми, обединување на науката и знаењето, кои ги елиминираат разликите на објектите на испитувањето. Тие, исто така, не можат да бидат ниту етички, ниту епистемички компетентни доколку ги игнорираат мноштвото интерконекции на предметот на нивниот интерес. Еколошкото мислење и феминизмот, почитувајќи ја комплексноста на своите предмети, бараат чувствителност за детали, единствености, посебности.

Исходиште на овие разгледби за екофеминизмот и еколошкото мислење е еколошкиот натурализам. Еколошкиот натурализам е позиција која во себе го инкорпорира еколошкото мислење и концептот на натурализам, развиен во контекст на Квајновиот (Quine) епистемолошки натурализам. Иако еколошкиот натурализам кој го вклучува еколошкото

Shkaku kryesor, por jo edhe i vetmi për qëndrimin kritik të Kodit ndaj ekofeminizmit është pasqyra esencjalistike për gruan të cilën e shfrytëzoi ekofeminizmi. Identifikimi i femrës me natyrën dhe pasqyra romantike për natyrën e zvogëlon potencial kritik dhe socialo-transformues të doktrinës ekofeministe. Esencjalizmi dhe aktivizmi të cilët dalin në kontekstin ekologjik janë domeni dhe kufijtë e ekofeministëve. Ndërkaq, marrë në përgjithësi, nuk do të thotë se mendimi ekologjik dhe feminizmi nuk mund të ndërtojnë relacione të reja. Kjo është njëra ndër poentat kryesore të teorisë ekologjike-feministe të Kodit.

Marrë në përgjithësi, mendimi ekologjik dhe feminizmi janë aleatë të mirë, pohon Kodi. Të paraqitur me terme negative, edhe mendimi ekologjik edhe feminizmi nuk mundin në tërësi dhe me përgjegjësi ta vendosin subjektin e hulumtimit nëse janë të ndikueshëm në reduksionizma, bashkim të shkencës e diturisë, të cilat i eliminonin dallimet e objekteve të hulumtimit. Ata, gjithashtu nuk mund të jenë as në mënyrë etnike dhe as epistemike kompetente nëse i injorojnë shumicën e interkoneksioneve të lëndës së interesit të tyre. Mendimi ekologjik i feminizmit, duke respektuar kompleksitetin e lëndëve të tij, kërkon një ndjeshmëri për detaje, veçoritë dhe unikatit.

Rezultat i këtyre shqyrtimeve për ekofeminizmin dhe mendimin ekologjik është natyralizmi ekologjik. Natyralizmi ekologjik është pozicion i cili në vete e inkorporon mendimin dhe konceptin ekologjik të natyralizmit, të zhvilluar në kontekst të natyralizmit epistemologjik të Kuajnit (Quine). Edhe pse natyralizmi ekologjik i cili e përfshinë mendimin ekologjik e shtrinë

мислење посегнува по најразлични начини на емпириски процедури на стекнување на податоци и факти, Код истакнува:

„Еколошкиот натурализам ниту му врти грб на процесот на емпириското стекнато знаење, ниту на стандардните научни практики на опсервација, оправдување и евалуација. Тој ги восприема во нивната специфичност, ги преместува и ја разгледува можноста од нивно функционирање со други начини на стекнување на знаења и ги преоценува во нивната сензитивност за деталите на географската и хуманата специфичност, на околината и етосот.“ (стр. 68)

Позицијата на еколошкиот натурализам што Лорејн Код ја развива на темелите на единственото, различното, специфичното ги има сите слабости на епистемолошките модели кои исто така се темелат на различноста. Иако и самата е свесна за слабостите на нејзината позиција, како што е на пример нејзиниот концепт на „природа“ за кој се изјаснува дека е наивен, односно спротивен на научната пракса, таа сепак се обидува да развие епистемолошка позиција која ќе биде доволно издржана и сериозна. Идејата за еколошкиот натурализам кој се темели на „релацијата меѓу организмите и нивните живеалишта, кои не се состојат само од физичките живеалишта туку и од севкупната комплексна мрежа на локации и места“ претставува очекувана позиција во еколошката наука и феминистичката теорија. Не требаше долго да чекаме на една ваква позиција, бидејќи од општите места во поновата феминистичка мисла за отелотвореното постоење - културните разлики како конституенти на персоналниот идентитет - можеше да се очекува теориска позиција и соодветна епистемологија која ќе го вклучи и локалниот екосистем.

дорën pas mënyrave të ndryshme të procedurave empirike të fitimit të të dhënave dhe fakteve, Kodi thekson:

“Natyralizmi ekologjik as nuk ja kthen shpinën procesit të diturisë së fituar empirike, as praktikave standarde shkencore të observimit, arsyetimit dhe evaluimit. Ai i përfshinë në vete në specificitetin e tyre, i zhvendos dhe e shqyrton mundësinë të funksionimit të tyre me mënyra të tjera të fitimit të diturive dhe i rivlerëson me senzitivitetin e tyre për detajet e specificitetit gjeografik dhe human, të ambientit dhe etosit”. (faqe 68)

Pozicioni i natyralizmit ekologjik të cilin Loren Kodi e zhvillon në themelet e të veçantës, të ndryshmes, specifikes i ka të gjitha dobësitë e modeleve epistemologjike të cilat gjithashtu bazohen në dallim. Edhe pse edhe vetë është e vetëdijshme për dobësitë e pozicionit të saj, siç është për shembull, koncepti i saj i “natyrës” për të cilin deklarohet se është naiv, përkatësisht i kundërt me praktikën shkencore, ajo megjithatë bën përpjekje të zhvillojë një pozicion epistemologjik do të jetë mjaft i qëndrueshëm dhe serioz. Ideja për natyralizmin ekologjik i cili bazohet në “relacionin midis organizmave dhe vendbanimeve të tyre, të cilat nuk përbëhen vetëm nga vendbanimet fizike, por edhe nga jeta e tërësishme komplekse e lokacioneve dhe vendeve” paraqet pozicionin e prituri në shkencën ekologjike dhe në teorinë feministe. Nuk duhej që të presim gjatë kohë për një pozicion të këtillë, meqenëse nga vendet e përgjithshme të mendimit më të ri feminist për ekzistencën e shtatnisë – dallimet kulturore si konstituentë të identitetit personal – mund të pritej pozicioni teorik dhe epistemologjia përkatëse e cila do ta përfshijë edhe ekosistemin lokal.

Код повикува да не го посматраме еколошкиот натурализам како ненаучен; неговата цел е да ги пронајде еколошките и социо-научните докази за тоа како опстанокот може да биде обезбеден или да биде подобрен (стр.91). Меѓутоа, дури и да ја прифатиме заснованоста на еколошкиот натурализам во правец на неговата мотивација, сепак оправданоста на она што ќе биде понудено како знаење, а според еколошкиот натурализам, тоа ќе се темели на локалните еколошки истражувања и проекти, ми се чини неприфатлива.

Kodi bën thirrje që mos ta vështrojmë natyralizmin ekologjik si jo shkencor; qëllimi i tij është që ti gjejë dëshmitë ekologjike e socioshkencore për atë se si ekzistenca mund të sigurohet ose të përmirësohet (faqe 91). Ndërkaq, edhe ta pranojmë si të bazuar natyralizmin ekologjik në drejtim të motivimit të tij, megjithatë arsyeshmëria e asaj që do të ofrohet si dituri, e sipas natyralizmit ekologjik, kjo do të bazohet në hulumtimet dhe projektet ekologjike lokale, më duket si e papranueshme.

Përkthim: Xhabir Ahmeti